

ANTROJI DALIS

DRAUGAS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1987 m. sausio mėn. 24 d. / January 24, 1987

Nr. 16 (4)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Anapus išmaldos

Šios dienos kultūriniam priede turime du momentus pokalbio apie kapitalizmą – kun. Petro Dauginčio, SJ, bažnytinio pasisakymų apie kapitalizmą apžvalgą ir ekonomisto Jono Pabedinsko atsiliepimą į ją, pristatytus 1986 m. lapkričio 8 d. per „Ateities“ akademinį savaitgalį. Buvau paprašyta ir aš į šį pokalbį įsijungti. Toks dialogas šiandieninėje pasaulyje tikrai aktualus ypač lietuviams. Mes ne tik esame žiauriai patyrę „dialektinio materializmo“ realybę savo krašto tuometinės ekonomijos visiškame sužlugdyje, bet ir kapitalizmo palankumą mums, naujakuriam, Pirmojo pasaulio, o net ir Trečiojo pasaulio kraštuose. Tik svarbu, kad vyktytų tikras dialogas – ne bendrybėmis švaistymais, ne gynimas, o išsivaiduoti antpuolio. Svarbu, kad dialogas prasidėtų su atidžiu vienas antro išklausa, tuomet neiškyla, kitokios patirties duomenų kėlimu ir vėl atidžiu klausymu, stengiantis suprasti ir išsiaiškinti.

Šiuo atveju, deja, nors Bažnyčios pasisakymų pusė kruopščiai, dalykiškai išdėstyta, atsakymai į nepakyla virš polemikų bendrybių. Nors kun. Dauginčis aiškiai parodo ne tik, kad Bažnyčia savo dokumentuose kapitalizmą kaip sistemos nesmerkia, o net giria jo pozityvius bruožus, smerkdama tik jo kraštutines apraškas, kai iš jo operavimo yra išjungiami dideli skaičiai žmonių, Jonas Pabedinskas „gina“ kapitalizmą, ne atsiliepdamas į konkretius bažnytinių dokumentų punktus, parodydamas jų trūkumus, o rodydamas į sovietinių kraštų skurdą, tarsi tai pateisintų visas kapitalizmo apraškas. Spresti jo atsiliepimo tikslumą paliksime patiam skaitytojui, pasiskaitčius abu straipsnius. Taip pat rekomenduojame pasiskaityti Amerikos vyskupų pastoracinio laiško ištraukas dviem jų temom, kurios buvo paduotos *Drugo* vedamuosiuose 87.I.15 ir 87.I.22. Tu tarpu tik reikia dar pažymėti, kad tie kapitalizmo visuomeninės gerovės laimėjimai, kuriuos Jonas Pabedinskas paminėję, buvo pasiekti ne kapitalistų dėka, o unijistų kartais net kruvinos kovos dėka, tik vėliau jau „tvarkingiau“, per teismus.

Principas, kurį šiuo atveju iškelia Bažnyčia, yra ne smurtas ar klasių kova, bet kuo platesnis dirbančiųjų dalyvavimas savo

darbo rezultatų planavime, nustatyme. Nei kapitalizmas, nei tariamas „socializmas“, kuriuose visus sprendimus daro mažuma – stipriųjų kartelis ar centrinis komitetas – ar valstybės labui, ar investitorių labui, ar net dirbančiųjų labui – nėra teigiamai vertinami Bažnyčios socialiniame mokyje. Tai smulkiai išdėstoma popiežiaus Jono Pauliaus II enciklikoje *Laborem exercens*. Vis didėjančio skaičiaus Amerikos gyventojų išjungimas iš šio krašto ekonominio gyvenimo ir stebėjimas, kaip JAV užsienio ekonominė politika nepadaeda besivystantiems kraštams savarankiškai jungtis į pasaulio ekonominį gyvenimą kaip tik ir išprovokavo vyskupus rašyti laišką apie ekonomiją.

Be to, visi veržiasi Amerikon iš kitų kraštų kaip į geriausią ekonominę perspektyvą duodanti krašta. Bet kodėl Amerika tokia yra? Ar dėl to, kad ji yra kapitalistinė? Juk Pietų ir Centrinės Amerikos kraštai irgi kapitalistiniai, o taipgi ir daugybė mažų valstybių, dar neprispaustų po komunistinę letena. Bet ir iš jų, jei tik gali, žmonės stengiasi išgalinti mašinoms ir pramonei (po industrinės revoliucijos). Sekta liberalizmo „tėvo“ Adam Smith (m. 1790) mokslu, kad valstybė turi visai nesikišti į krašto ekonominius reikalus. Kapitalizmas šūkis buvo „Laissez faire, laissez passer“. Ir trečiasis periodas – tai vėlyvasis arba modernus kapitalizmas, prasidėjęs po Antrojo pasaulinio karo. Jame kai kas skiria tris epochas, būtent: „social welfare state“ kapitalizmą, paskui kiek labiau pripažįstantį dirbančiųjų ir valstybės teises neoliberalizmą (neokapitalizmą) ir pastaraisiais dešimtmečiais vis stipriau išsigalintį „national security“ kapitalizmą. Čia kapitalistai stipriai pasinaudoja valstybės biudžeto skiriamomis milijonų komis sumomis militariniams užsakymams.

Mums, katalikams šviesuoliams, šis labai svarbu suvokti: kodėl, viena vertus, kapitalizmas su laisva rinka ir konkurencija taip ekonomistų ir mokytojų žmonių aukština, giriamas, net popiežių vertinamas; o, antra vertus, daugelio peikiamas, Mums, katalikams šviesuoliams, šis labai svarbu suvokti: kodėl, viena vertus, kapitalizmas su laisva rinka ir konkurencija taip ekonomistų ir mokytojų žmonių aukština, giriamas, net popiežių vertinamas; o, antra vertus, daugelio peikiamas,

Nei JAV vyskupai, nei popiežiai nesmerkia laisvosios rinkos kaip tokios. Jie tačiau iškelia pareigą atsizvelgti ir į tuos, kurie „laisvoje“ rinkoje nepajėgia savo interesams atstovauti. O geriausias būdas šiems padėti, savaime aišku, nėra „išmaldą“, o suteikimas jiems balso rinkoje. Tai reikėtų kartais sutikti su mažesniu amėnisku pelnu, nes tai įgalintų juos savo prekes par-

(Nukelta į 4 psl.)

Kapitalizmas popiežių enciklikose ir kituose dokumentuose

PETRAS DAUGINTIS, SJ

Kadangi man skirtoji tema šiame „Ateities“ akademiniame savaitgalyje yra „Kapitalizmas naujesnėse popiežių socialinėse enciklikose ir kituose dokumentuose“, man tenka ribotis, kalbėti vien apie tai, ką popiežiai tiesiogiai ar netiesiogiai sako apie kapitalizmą, arba nesako prieš jį. Pirmiausia reikia aiškiai žinoti, kas yra kapitalizmas.

Kapitalizmas priešpastatomas socializmui ir komunistinei santvarkai. Santvarka reiškia tvarką, visuomenės sutvarkymą, vykdomą pagal kokias nors taisykles, dėsnius; galutinėje saskaitoje – pagal tam tikros pasaulėjautos dėsnius, angliškai vadinamą „vision“, pasaulėžiūrą ar filosofiją.

Kapitalizmas remiasi liberalistine individualizmo filosofija. Tai jos pritaikymas ekonominiame gyvenime. Tad kapitalizmas – tai ekonominis liberalizmas (pagal lotynišką žodį „liber“, libertas – angliškai liberty, liberalism).

Be abejo, kapitalizmas, kaip ūkiškai socialinė santvarka ilgai niekuo nėra nemazai pasikeitęs. Jis perėjo tris periodus ar tarpinius. Pirmasis tai ankstyvasis kapitalizmas, dar stipriai susijęs su merkantilizmu; antrasis – tai gryniojo arba klasikinio kapitalizmo periodas. Jis įsistiprino 19-me šimtmečiuje, vis stipriau išgalint mašinoms ir pramonei (po industrinės revoliucijos). Sekta liberalizmo „tėvo“ Adam Smith (m. 1790) mokslu, kad valstybė turi visai nesikišti į krašto ekonominius reikalus. Kapitalizmas šūkis buvo „Laissez faire, laissez passer“. Ir trečiasis periodas – tai vėlyvasis arba modernus kapitalizmas, prasidėjęs po Antrojo pasaulinio karo. Jame kai kas skiria tris epochas, būtent: „social welfare state“ kapitalizmą, paskui kiek labiau pripažįstantį dirbančiųjų ir valstybės teises neoliberalizmą (neokapitalizmą) ir pastaraisiais dešimtmečiais vis stipriau išsigalintį „national security“ kapitalizmą. Čia kapitalistai stipriai pasinaudoja valstybės biudžeto skiriamomis milijonų komis sumomis militariniams užsakymams.

Mums, katalikams šviesuoliams, šis labai svarbu suvokti: kodėl, viena vertus, kapitalizmas su laisva rinka ir konkurencija taip ekonomistų ir mokytojų žmonių aukština, giriamas, net popiežių vertinamas; o, antra vertus, daugelio peikiamas,

Kun. dr. Petras Dauginčis, SJ, skaitė įvadine paskaita 1986 m. „Ateities“ akademiniame savaitgalio, įvykusio 1986 m. lapkričio mėn. 7-9 d. Chicagoje, programoje, kurios tema buvo „Šių dienų kapitalizmas ir mes“.

puolamas ir net visai pašmerkiamas? Kodėl kapitalistiniuose kraštuose yra tokios stiprios socialistų partijos ir prokomunistinės grupės? Kodėl vis naujos šalys viena po kitos patenka komunistinio valdymo, o ne kapitalizmo įtakon? Manau, kad mums, lietuviams katalikams šviesuoliams, ypač ateitininkams, paties stipriai nukentėjusiems ar kurių tėvai nukentėjo nuo ūkiškai socialinės komunistinės santvarkos valdžios, labai dera svarstyti ir išsamiuoti, kaip reiktu kapitalistine santvarka iš pagindu reformuoti ar siekti pakeisti kita, kad laisvųjų Vakarų kraštų ūkiškai socialinė santvarka būtų patraukli tiek mums, Amerikos jaunimui, darbininkijai ir šviesuoliams, tiek atsilikusių ir komunistinių šalių žmonėms, ar kad bent ji būtų einama, ar iš viso pripažįstama, kad tokia yra ar kad ji yra galima. Taigi pažūrėkime, ką popiežiai savo socialinėse enciklikose sako ir moko apie kapitalistinę santvarką.

I. Ji įgalina nežabotą konkurenciją

Popiežių mokymui suprasti dera prisiminti, pasiaiškinti bent trumpai kapitalizmo sampratą, mokslą, jo sekėjų išvystytą. Ekonominio liberalizmo, praktiškai kapitalizmo, kūrėjai teoretikai, ekonomistai buvo labai stiprioje 18-tojo amžiaus deistų pasaulėžiūros ir filosofijos įtakoje. Ekonominio liberalizmo, praktiškai kapitalizmo, kūrėjai teoretikai, ekonomistai buvo labai stiprioje 18-tojo amžiaus deistų pasaulėžiūros ir filosofijos įtakoje. Ekonominio liberalizmo, praktiškai kapitalizmo, kūrėjai teoretikai, ekonomistai buvo labai stiprioje 18-tojo amžiaus deistų pasaulėžiūros ir filosofijos įtakoje. Ekonominio liberalizmo, praktiškai kapitalizmo, kūrėjai teoretikai, ekonomistai buvo labai stiprioje 18-tojo amžiaus deistų pasaulėžiūros ir filosofijos įtakoje.

Selmininkas, šalia Jūzefo Meškos

Berniukas Xochimilco miestelyje, Meksikoje.

Nuotrauka Algimanto Kezo

sužaliuoja. Atsigauna ir išliks stipriji žolečiai gyviai. Po truputį pradeda veistis. Ir gausėja patys geriausi, kilę iš stipriausių iš išlikusiųjų. Tokiu būdu pasirodo dėsni, pagal kurį savaime palaikoma pusiausvyra tarp žalosios augmenijos ir žolečių ir taip išlaikoma žaliųjų augmenija ir net pagerinama žolečių gyviai.

Yra panašūs dėsni, pagal kuri palaikoma pusiausvyra tarp valgytojų (viesaėdžių gyvių, žmonių) ir maisto (bei reikmenų) gamintojų, tarp maisto vartotojų ir maisto gamintojų, parduodančių jį rinkoje. Yra paklausa ir yra pasiūla tų gaminių, tų prekių rinkoje. Kai vartotojai ieško, prašo daugiau tų prekių – pasiūla didėja, gamintojai gamina ir pristato jų daugiau rinkon. Kai taip gaminių pasiūla rinkoje pasidarė per didelė, tai vartotojai jų nebeįperka. Užtat gamintojai mažiau jų begamina ir pristato rinkon. Tada paklausa vėl padidėja laisvoje rinkoje – to miesto, rajono, provincijos ar viso krašto rinkoje. Taip paklausa ir pasiūlos ekonominis įstatymas savaime tvarko ūkinį gyvenimą.

Be to, laisvoje rinkoje vyksta tarp gaminių gamintojų, tokių prekių pardavėjų, varžybos, konkurencija, angliškai „competition“ – kas pigiau parduos savo gaminius. Tas parduos daugiau ir turės daugiau pelno. Brangiau parduodantysis bus nukonkuoruotas ir turės pasitraukti iš rinkos. Tačiau konkurencija bus pasitarnauta ir vartotojams, visuomenei (pigiau aprūpinami), ir gamintojai, pardavėjui (daugiau uždirbs, gaus daugiau pelno). Šitai ekonominio liberalizmo arba kapitalizmo kūrėjas Adam Smith savo knygoje *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of the Nations*, rašytoje 1776 metais, išreiškė šiais žodžiais: „Kiekvienas individas, pats vis apsigalvodamas, siekia surasti labiausiai naudingą užsiėmimą (employment) savo kapitalui, kuriuo disponuoja... savo paties naudai, o ne visuomenės, kurią turi prieš akis. Tačiau pastangos savo paties naudai natūraliai, geriau pasakius, būtinai veda į labiau pasirinkti tokį savo kapitalui užsiėmimą, kuris yra labiausiai naudingas visuomenei“. (Cit. pagal Bernard

Haering *Free and Faithful in Christ*, Moral Theology, vol. 3, p. 270).

Taigi taip automatiškai vyksta sociališkai ekonomiškai gyvenimo tvarkymas. Pasiūlos – paklausa įstatymas su laisva konkurencija – tai rinkos mechanizmas, įgalinantis laisvos rinkos ūkinę sistemą (angliškai „free market system“, vokiškai „freie Marktwirtschaft“).

Tačiau ūkinio liberalizmo kūrėjai klysta ir klaidina kitus. Gyvosios ir negyvosios gamtos įstatymai nevisai tinka žmogui. Žmogus savo protu ir laisva valia gali ir pasiūlos – paklausa su laisva konkurencija įstatymą pakreipti vienon ar kiton pusen. Apie tai rašė Pijus XI enciklikoje *Quadragesimo anno* (41 nr.):

„... liberalizmo mokslas... mane, kad valstybės valdžia ekonominio gyvenimo klausimais neturinti visai domėtis, kad laisva nuo bet kokių varžtų, palikta savo sugebėjimams pati ekonominė sritis laisvoje rinkoje ir nevaržomoje konkurencijoje rasiant sau daug saugesni savo vadovaujanti principa, negu kad vadovaudamasi bet kuriais žmogiškojo proto nurodymais. – Be abejo konkurencija tam tikrose ribose yra teiseta ir tikrai naudinga. Tačiau ji nebus tinkama normuoti ekonominiame gyvenime. Tai pakankamai įrodė faktai, kai nelemtoje individualizmo dėsniui buvo vykdomi... (kiek toliau 45 nr. prideda) ... laisvų jėgų kova pati save sunaikino: vietoj laisvos prekybos atsirado ekonomiškai diktatūra... Visas ekonominis gyvenimas pasidarė baisiai kietas, nepalankiamas ir žiaurus. Prie to dar prisideda didžiausias nelaimės.

Tą patį teigia po 35 metų popiežius Paulius VI enciklikoje *Populorum progressio*: „Laisvos prekybos norma padeda, kai prekiaujančios pusės ne per daug ekonominiemis gerybėmis skiriasi... netgi pažanga skatina ir pastangos nuopelninčiai atlyginamos premija (t.y. pelnu)... Aišku, kad laisvos prekybos normos neužtenka, jei ji viena tenaudojama tvarkyti viešiesiems tautų reikalams (Acto Apostolicae Sedis – ASS, 1967, 58 nr.).

Panašiai rašoma apie ją ir kitose popiežių socialinėse enciklikose. Taigi nors popiežiai

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

- Anapus išmaldos • Kapitalizmas socialinėse enciklikose
- Skurdas ir išmaldą, ekonominė laisvė ir moralinė pareiga
- Pierre Emmanuel eilėraščiai – „Tėve mūsų“
- Vakaronė su dailininku Rolandu Poška • „Operėčių karalius“ Harald Serafin • LRD valdybos pranešimas

Kapitalizmas popiežių enciklikose ir kituose dokumentuose

(Atkelta iš 1 psl.)

pripažįsta laisvos konkurencijos rinkoje naudingumą, tačiau jie netiesiogiai kaltina liberalistus klaidingai skelbiančius, kad laisvoje rinkoje konkurencija viena pati pajėgi tvarkyti ekonominis reikalus ir smerkia kapitalistus, praktikuojančius nežabotą konkurenciją, pridarančią tiek žalos.

2. Igalina privačios nuosavybės piktnaudojimą

Apie tai rašo popiežius Paulius VI socialinėje enciklikoje *Populorum progressio* – Tautų pažanga: „...kažkaip išgalėjo nuomonės, kurios pelna laiko ypatingu aktyvumu vykdyti ekonominę pažangą, laisva konkurencija aukščiausia ekonominių dalykų norma, o privačią gamybos priemonių nuosavybę absoliučia teise, kuri nepriima nei kokio tikslo, nei socialinio išpareigojimo. Tokio nežaboto liberalizmo forma nutiesia kelią tam tikros rūšies tyronijai (t.y. finansiniam tarptautiniam imperializmui). Toks blogas ekonominių gėrybių naudojimas tegali būti visiškai atmetamas (AAS, 26 nr., p. 270).

Katalikų Bažnyčios nuolatinis mokslų apie nuosavybę trumpai ir aiškiai perduoda II Vatikano Visuotinio vyskupų susirinkimo pastoracinę konstituciją „Bažnyčia pasaulyje“, paprastai vadinama „Gaudium et spes“ – Džiaugsmas ir viltis (lietuviškas vertimas *II Vatikano dokumentuose*, I dalis, Boston, 1967, p. 248, 69 nr.).

Dievas žemę ir visa, kas joje yra, skyrė visų žmonių bei tautų naudojimui. Tad, vadovaujantis teisingumu ir laikantis meilės, sukuriosios gėrybės turi lygiai tekti visiems. Kokios bebūtų nuosavybės formos, atitinkančios teises tautų institucijoms bei įvairias kintamas aplinkybes, visuomet turi stovėti prieš akis šis *visuotinė* gėrybių paskirstas. Todėl žmogus, tas gėrybes naudodamas, ir mediaginius dalykus, kurie jam teisiškai priklauso, turi žiūrėti ne vien kaip į savus, bet drauge kaip ir į bendrus, kad jie galėtų būti naudingi ne vien jam, bet ir kitiems.

Privati nuosavybė savo prigimtimi turi ir visuotinį pobūdį, pagrįstą bendrosios gėrybių paskirsties dėsniu. Nekreipiant dėmesio į ta visuomeninį pobūdį, nuosavybė dažnai tampa proga godumui ir dideliui netvarkai; tuo būdu privačios nuosavybės priešingumas sutelkiamas priekabė neigti pačia nuosavybės teise (t.p. 71 nr.).

Šie II Vatikano susirinkimo žodžiai praktiškai yra kapitalizmo privačios nuosavybės sampratos ir praktikos atmetimas. Tai patį išreiškia popiežiaus Pijaus XII žodžiai (kalėdineje kalboje per radiją 1944 XI.1 – žr. AAS, 1944, p. 253):

Bažnyčia, ginama privačios nuosavybės teise, siekia geriausio dorinio tikslo socialiniuose dalykuose. Tačiau mažiausiai siekia laikyti nesutvirtintą dalykų santvarką, tarsi

Kan. dr. Petras Daugintis, S.J. „Ateities“ akademiniame savaitgalyje 1986 m. lapkričio mėn. 8 d.

Nuotrauka Jono Kuprio

dieviškos valios surėdymu, nei prisima pasiturinčiųjų ir turtingųjų uostojimo (lotyniškai stipriau – „patrocinium“), nustumdama nepasiturinčiųjų ir vargšų teises į šali.

Prie kokios netvarkos, gobsūmo ir neteisėbų priveda kapitalistinė santvarka ir liberalistinė dvasia rodo, pvz., kad ir JAV-ų nuosavybės ir pajamų paskirstymas. JAV-ų Vyskupų ganytojiškame laiške „Economic Justice for All: Catholic Social Teaching and US Economy“ pateikiami tokie duomenys. Pagal JAV-ų cenzo biurą 1982 metais 5% turtingiausių amerikiečių šeimų turėjo 43% visos tautos turto; 50% visų amerikiečių šeimų turėjo vos tik 4%. Pačių turtingiausių 1% turėjo net 20% viso tautos turto! Pajamų, įplaukų tais pačiais 1982 metais turėjo 20% turtingųjų amerikiečių tiek, kiek beveik 70% mažiau gaurančiųjų (turbūt apie pusę viso krašto įplaukų); 20% neturtingiausių tegavo vos 4% visų įplaukų ir 40% neturtingųjų amerikiečių gavo vos 13%.

Ir tos neturtingos šeimos vis labiau skursta. Tų 20% turtingųjų amerikiečių įplaukos 1977-1982 metais padidėjo 7,5%. Gi kitais, 1983 metais, neturtingiausiųjų įplaukos buvo pačios mažiausios nuo 1947 metų. (Pgl. US Bureau of the Census, Series T-23, 1984; Federal Reserve Board, Division of Research and Statistics „Survey of Consumer Finances“, 1983, Washington

D.C., September, 1984. Cit. *Economic Justice for All*. Ir vyskupai ten rašo: „Toks turto padalijimas, toks neturtas tikrai pasiturinčioje amerikiečių visuomenėje yra socialinis ir moralinis skandalas“.

3. Igalina per didelę galią, blogai naudojamą individų ir grupių

Tai labai iškeliamą aikštėn visose popiežių enciklikose ir panašiose bažnytiniuose dokumentuose. Taip popiežius Pijus XI enciklikoje *Quadragesimo anno* (45 nr.) rašo:

Drauge su milžinišku industrializmo kilimu smarkiais suoliais ejsi kapitalistinė santvarka... (pedarė) taip, kad ne tik kapitala, bet ir galia, ir viso ekonominio gyvenimo vaira yra paėmę į savo rankas paskiri žmonės. Jie patys dažnai nėra turto savininkai, bet pastatyti užvaizdos arba valdytojai (menadžeriai) jiems patikėto kapitalo, kurį jie administruoja savo nuožiūra (suprantama – siekdami be atodairos kiek galima didesni pelno... išmokėti akcijų, šerū savininkams... palikti daug pinigų korporacijai, patys išgarsėti...) kaip absoliutūs pinigų laikytojai ir valdytojai... pinigų ir kreditus skirsto pagal savavališką norą... kreditu jie taip valdo visą ekonominio gyvenimo kraują... Pinigų, galios ir pastangų sutelkimas į vienas rankas vedą kovą valdžiai paimti į savo rankas (prideikime – ar bent paveikti, paspausti, priversti)... vietoj laisvos

prekybos atsirado ekonomiškoji diktatūra... tarptautinių santykių srityje ekonominis imperializmas... smerktinas finansinis internacionalizmas, ieškas pirmiausia savo naudos ir pelno.

Pavyzdžiui, Tarptautinis bankas prieš keletą metų, skoldydamas Trečiojo pasaulio besivystančioms, vargingoms šalims, turėjo per vienerius metus 500 milijonų dolerių pelno.

Kaip minėjome, popiežius Paulius VI savo enciklikoje *Populorum progressio* (26 nr.) teigė, kad tai imperializmas (suprask – vykdomas internacionalių korporacijų), kad tokia hegemonija išsisoms (Trečiojo pasaulio) tautoms uždraudžia bet kokią pažangą (30 nr.).

1971 m. Vyskupų sinodas Romoje sesijoje „Apie teisingumą pasaulyje“ sakė: „Sukaupta ekonominė didelė galia reiškiasi... kad besivystančioms tautoms taip uždraudžiama dalyvauti pokalbiuose apie tarptautines prekybos tvarkymą, nutarimus apie finansus, nors tai stipriai paliečia jų likimą. Tai (ekonominės galios) defektai, kurie negali būti toleruojami atsakingoje ir teisingoje tarptautinėje santvarkoje (AAS, 1971, p. 939-940). Ir net švelnusis, diplomatiškas popiežius Jonas XXIII yra išdrįsęs atvirai pasakyti: „Ūkiškai pažengusios šalys labai tesisaugo, teikdamos pagalbą neturtingosioms šalims, pakreipti anų kraštų viešuosius dalykus savo naudai, vykdyti užviešpatavimo siekį ir įkurti sau tam tikros rūšies koloniją, nors pridengta padorių pagabos vardu (enciklika *Mater et Magistra* – Motina ir Mokytoja, AAS, 1961, p. 442-443).

4. Nuvertina darbą, skriaudžia darbininkus...

Pradedant popiežiaus Leono XIII enciklika *Rerum novarum* (1891 m.) visos socialinės popiežių enciklikos ir panašūs bažnytiniai dokumentai iškelia neteisingsus kapitalo su darbu santykius, darbininkų nuvertinimą, skriaudimą ir iš to kylančias skaudžias pasekmes. Ju čia nei vardinsiu nei cituosiu. Pasinaudosiu kiek vėliausia socialine enciklika, būtent popiežiaus Jono Pauliaus II *Laborem exercens* – Darbą dirbantysis, paskelbta 1981 m. rugsejo 13 d., enciklikos *Rerum novarum* 90-tųjų metų proga. Joje puikiai parodomas pirmaujantis darbo vaidmuo bendruomeniškai dirbamam darbo sąrangoje ir atmetamos kapitalizmo klaidos. Ten popiežius Jonas Paulius II rašo:

Naujaisiais laikais, vos pradėjus formuotis pramonės erai, krikščioniškoji mintis apie darbą turėjo prieštarauti įvairioms materialistinėms ir ekonomistinėms srovėms. Kai kurie tokių idėjų šalininkai suprato ir laikė darbą tam tikros rūšies preke, kurią darbenys – pirmiausia pramonės darbininkas – „parduoda“ darbdaviui; tasai yra kapitalo, arba visą darbą igalimančių įrankių ir priemonių, savininkas... Imonų savininkai, vykdydami didžiausio pelno, stengėsi nustatyti darbininkams kuo mažesnę užmokesį. Dar reikia priminti kitus išnaudojimo elementus: darbo saugumo stoka, nesirūpinimą sudaryti darbininkui ir jo šeimai reikalingas sveikatos ir kitas gyvenimo sąlygas... Reakcija (suprask: socializmo, komunizmo, fašizmo, nacizmo) prieš (šią) neteisingsą sistemą, dangaus keršto šaukiančią skriaudą, anot Šv. Rašto, kuri slėgė žmogų anos skubios industrializacijos metų, buvo socialinės moralės patiesinama. (Juk) tokia padėtis skatino socialinę politinę liberalizmo sistemą. Ji, pagal savo ekonomistinius principus, saugojo ir rėmė tik kapitalo savininkų ir imonininkų ūkinę iniciatyvą, nepakankamai rūpindamasi darbo žmogaus teisėmis ir tvirtindama, kad žmogaus darbas tesas gamybos priemonė, o kapitalas – produkcijos pagrindas, mastas ir tikslas... Taip (ekonominis) konfliktas tarp darbo ir kapitalo perėjo į sistemingą klasių kovą... siekiančią įvesti proletariato diktatūrą... socialinę revoliu-

Gyventojas Xochimilco miestelyje, Meksikoje.

Nuotrauka Algimanto Kežio

cija... komunistinę santvarką visame pasaulyje (žr. Lietuviška enciklikos vertimą – 7, 8, 11 nr., p. 21, 25, 34).

5. Smerkiamos trys kapitalizmo klaidos

Kapitalo aukštinimas, darbininkų skriaudimas ir iš to kilusi skaudi didžiulė reakcija – socializmo, komunizmo ir fašizmo išgalėjimas – kilo iš kapitalizmo daromų dvasinių, filosofinių klaidų ir iš jų praktiškų pasekmių. Prieš kapitalizmo aukštinimo klaidą popiežius Jonas Paulius II enciklikoje *Laborem exercens* labai stipriai iškelia darbo prieš kapitalą pirmenybės dėsni. Jis išaiškina ir iškelia subjektyvią darbo pusę, t.y. darbą dirbantį žmogų, jo siekius ir sąvaybes:

... gamybos procese darbas visuomet yra svarbiausioji, veikiančioji prielastis, tuo tarpu kapitalas, kaip gamybos priemonių visuma, pasilieka įrankis arba instrumentinė prielastis. Šis (darbo prieš kapitalą pirmenybės) dėsnis – akivaizdi visos istorinės žmogaus patirties tiesa... Gamybos priemonės, gamtos išteklių – ir jie žmogaus darbu pritaikyti, pagerinti. Tad gamybos priemonių visuma – kapitalas išaugo iš žmogaus darbo ir yra juo paženklinatas. Nedavimas darbu pirmenybės – tai viena iš tų trijų kapitalizmo klaidų. Be to, ... ilgainiui teisingas darbo ir kapitalo sąryšio supratimas suskilo: darbas buvo atidalytas nuo kapitalo ir statytas priešpriešais kapitalui, o kapitalas darbu (sakykume:

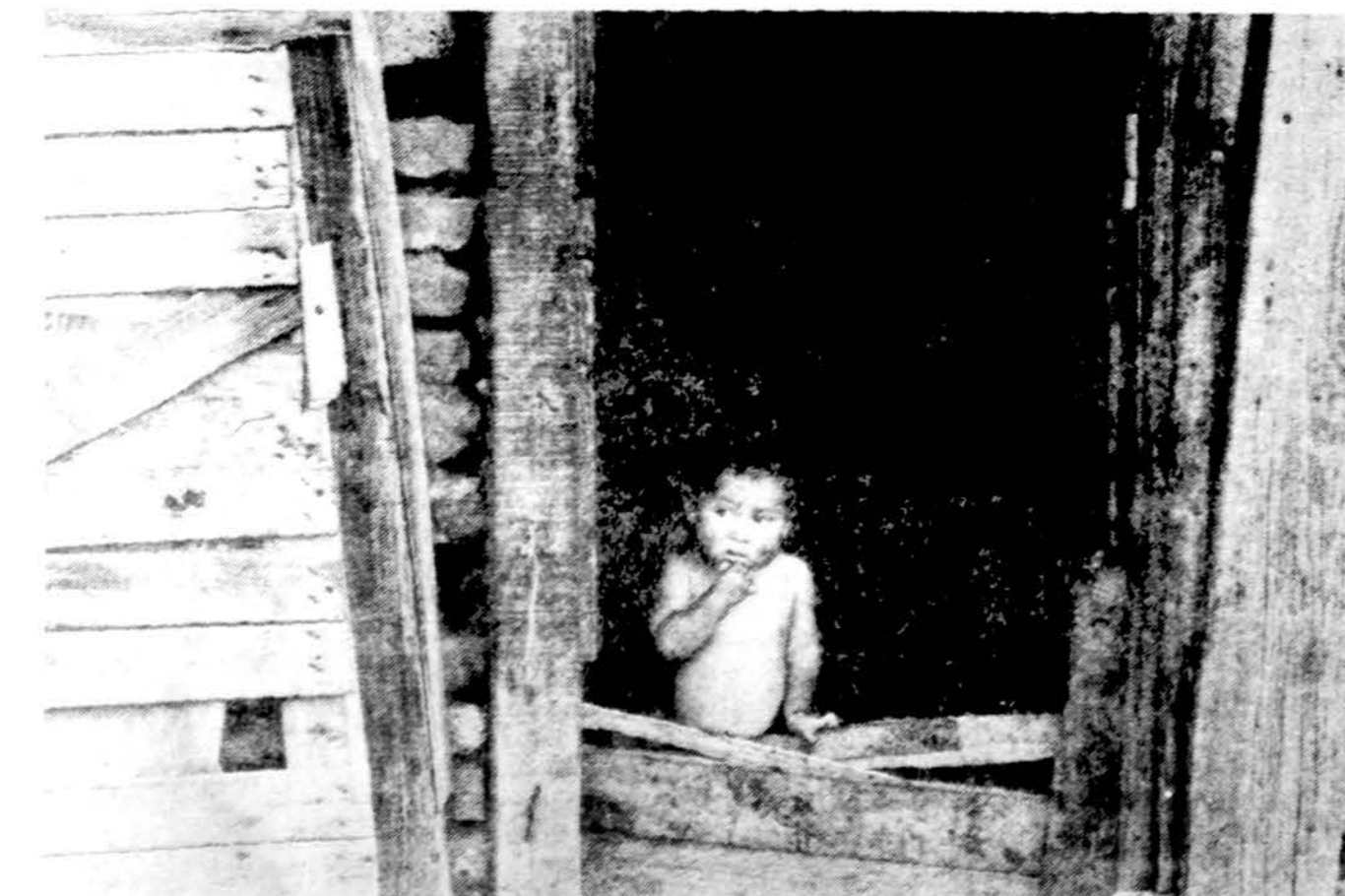
kapitalas, kapitalistai – tai darbo išnaudotojai, darbininkų skriaudikai; gi kapitalui – darbininkai tai tinginiai, maistūninkai, komunistai). (Darbas ir kapitalas) tarsi dvi anoniminės jėgos, du vienoje ekonomistinėje plotmėje greta sustatyti gamybos veiksniai. Šitaip klausimą keliant, padaryta principinė klaida, kurią galima vadinti ekonomizmo klaida. Mat žiūrėdami į darbą grynai ekonominio tikslingumo kategorijomis (t.y. ir darbininkai, ir mašinos ir įrankiai bei varomoji anglis, dujų, elektros energija yra toje pačioje plotmėje, būtent išmokėtinos gamybos išlaidose – P.D.).

Ta klaida galima ir reikia pavadinti materializmo klaida. Mat ekonomizme (tame ekonominiame liberalizme) tiesiog ar netiesiog glūdi įsitikinimas, pirminis ir svarbiausias dalykas yra tai, kas materialu; o kas dvasiška ir asmeniška (žmogaus asmens veikimas, moralinės vertybės ir pan.) tiesiog ar netiesiog pajungiamas materialinei tikrovei. Tai dar nėra teoretinis, bet praktinis materializmas, t.y. žiūrėjimas į vertybes tam tikru požiūriu, būtent vertybių hierarchija grindžiama stipresniu bei tiesioginiu patrauklumu materialinių dalykų, kurie laikomi labiau galinčiais patenkinti žmogaus poreikius... Atrodo, kad taip nehumaniškai keldamas ir imdamas darbo problemą, anksčiau, negu filosofinio materializmo sistema, ekonomizmas turėjo lemtiama reikšmė ir dialektinio materializmo kilimui (prideikim: ir materialistinio komunizmo išgalėjimui – P.D.; žr. *Laborem exercens* 13 nr., p. 38-41).

Šalia kapitalizmo klaidos nevaržyti laisvos konkurencijos, ekonomizmas, praktinis materializmas su jo išplitusiu konsumerizmo kultu ir nedavimas darbu, dirbančiam žmogui pirmenybės prieš kapitalą – tai kitos trys didelės kapitalizmo klaidos, sukelusios tiek milžiniškų, skaudžių blogybių. (Pasiduodami konsumerizmui ir prabangai, daugelis ir mūsų tautiečių prie jų prisideda).

Reiktų čia dar paskaiyti II Vatikano Susirinkimo tvirtinimus, kurie, nors ir neminėdami kapitalizmo vardo, nurodo jo klaidas ir netvarkingą, žalingą praktiką (pgl. pastoracinę konstituciją *Gaudium et spes*, 64, 65 nr.). Beveik tą patį reiktų pasakyti ir apie kitus bažnytinius dokumentus bei popiežių socialines enciklikas. Jos retai mini kapitalizmo vardą. Tačiau dažnai tiesiogiai ir netiesiogiai nurodo kapitalizmo klaidas, smerkia jo daromas neteisėbys ir blogybes. Visiškai pasmerkia vienus liberali individualizmą, kurio filosofikai remiasi kapitalizmas. Tačiau paties kapitalizmo kaip tokio nepasmerkia. Popiežiai enciklikose pripažįsta ir vertina jo turimus sveikus pradus, kaip iškeliamą ir gynimą laisvos rinkos, konkurencijos, pelno svarbumo, valdžios ribota role ekonominiuose dalykuose, individo laisvę ir vertę. Tačiau kapitalizme visa tai pertempiama, vienusiškai imama ir nepripažįstama būtinų laisvės apribojimų kitų asmenų ir bendrojo gėrio labui.

Popiežių enciklikose yra ir daug nurodymų kaip pataisyti kapitalizmo klaidas ir jį reformuoti. Jose nurodoma ir reikalaujama nukurti darbininkams teisingas algas su šeimyniniu priedu, leisti ir steigti darbininkų organizacijas – sindikatus, unijas; reikalaujama, kad būtų daromos kolektyvinės darbo sutartys, kuriomis nustatomas ir atlyginimas, ir žmoniškos darbo sąlygos bei kiti dalykai. Norint, kad visi kurioje nors ūkio šakoje ar profesijoje dirbantieji (darbininkai, tarnautojai, menadžeriai, savininkai, prekybininkai, kaip vartotojų atstovai) galėtų pilnai dalyvauti savo reikalų tvarkyme ir būtų atstatyta sveika ūkiškai socialinė santvarka nuo Pijaus XI enciklikos *Quadragesimo anno* iki vėliausios Jono Pauliaus II enciklikos *Laborem exercens* raginama atkurti naujų būdų profesines atstovybes, praitę korporacijomis vadintas, kurias būtų ūkinės-profesines atstovybės, savivaldybės. Enciklikose plačiai iškeliamos privačios nuosavybės socialinės pareigos, užvaizdystės samprata („stewardship“), solidarumo sąmonė, socialinis teisingumas ir socialinė meilė. Pagal tai, Heinrich Pesch, SJ (m. 1929) ir jo mokiniai siūlo įkurti visai naują santvarką – solidaristinę santvarką, o dominikonas J. Lebrecht su savo „Economie et Humanis-

Prie įėjimo į savo namus Nardo gatvėje, Mexico City.

Nuotrauka Algimanto Kežio

Su sieginiiais rūbais prie savo namų Nardo gatvėje, Mexico City.

Nuotrauka Algimanto Kežio

(Nukelta į 4 psl.)

Skurdas ir išmalda, ekonominė laisvė ir moralinė pareiga

Pierre Emmanuel

**I Tėvo Petro
Dauginčio mintis
atsiliepiant**

JONAS PABEDINSKAS

Tėvas Petras Daugintis kruopščiai surinko medžiagą kapitalizmo klausimų bažnytiniuose dokumentuose ir esame jam dėkingi už tų visų pasisakymų gerą supaprastavimą, nes tai mums duos diskusijoms kelias pagrindines temas.* Prieš pradėdamas komentuoti pačius oficialius Bažnyčios pasisakymus ir tėvo Dauginčio pastabas, noriu trumpai pateikti savo bendras pastabas dėl tų ir panašių katalikų ideologų pasisakymų krašto ūkio tvarkymo reikalais. Tos mano bendros pastabos gal padės suprasti mano reakciją ir tėvo Dauginčio cituotas enciklikų ištraukas ir kitas ta tema mintis.

Pasisakymai krašto ūkio tvarkymosi klausimais Katalikų Bažnyčioje yra gana naujas dalykas. Nuo Kristaus laikų, per šimtmečius, iki pramonės revoliucijos Katalikų Bažnyčia, kaip pagaliau ir beveik visa žmonija, neiškojo kokių nors specifinių būdų krašto ūkiui ar piliečių ekonominei gerovei kelti. Sakytai, kad moderniaisiais laikais tik deka Markso ir marksistų, kurie išklė naujai bėklytėnį kapitalizmo negeroves, Bažnyčia atkreipė į tai dėmesį ir pradėjo daugiau galvoti apie krašto ūkį bei pasisakyti vis daugiau tomis temomis. Tas velokas reagavimas ir ekonominis klausimas yra suprantamas, kadangi Bažnyčia turėjo ir turi visų pirma rūpintis individo sielos išganymo reikalais, o ne jo materialine būkle. Nežürint šios savo pirminės užduoties, Katalikų Bažnyčia yra pasisakiusi daug kartų, kaip jau ir pridera, įvairiausiomis šios žemės gyvenimo temomis.

Tačiau tam tikri įsitikinimai ar prielaidos kai kuriems dvasiškiams, atrodo, neleidžia tiksliai reaguoti į krašto ar pasaulio ūkio tvarkymo klausimus. Suminėsiu porą jų:

1. Laikymasis išmaldos principo, ieškant išieities iš neturto.
2. Neįvertinimas laisvos rinkos ir konkurencijos svarbos ekonomiam progresui siekti.

Aplamai žiūrint, Katalikų Bažnyčia yra prasidėjusi kaip kolektyvūs — krikščionių bendruomenė. Itin puoselėdama neturtą, kaip priemonę sudvasinti individo gyvenimą, ji tačiau šimtmečiais pabrėžė rūpinimąsi vargšais. Tai labai ryški iš visuotinių populiarumo iki pačių modernųjų laikų. Šimtmečiais „caritas“ buvo viena iš aukščiausių krikščioniškos vertybės. Tai, manyčiau, buvo todėl, kad išskyrus skatinimą meilės artimui nebuvo siekiama pakeisti krašto ūkio sistemą taip, kad neturtingieji patys galėtų pagerinti savo gyvenimą. Buvo apeliuojama į turtinguosius būti dosniems tam savo kaimynui, kuris gimes iš neturtingųjų luomo.

Pasauliečių galvosena ėmė keistis su Adam Smith, Ricardo ir kitų analizėmis, o jau įsisiūbavus pramonės revoliucijai imta manyti, kad neturtas individi nėra neišvengiamas, nors tas žmogus ir nepriklausytų aukštesniųjų luomams. Šių laikų Katalikų Bažnyčios pozicija ir ekonominių problemų sprendimas, man atrodo, bazuojasi jos per šimtmečius nusistovėjusių galvojimų, kad neturtingųjų padėtį pakeisti galima tik išmaldos davimu. Lietuviškas žodis „išmalda“ rišasi su išmaldavimu ar malda, kas vienai ar kitaip įtaigauja, kad padėti mažiau laimingam artimui yra moralinė

Jonas Pabedinskas per „Atėities“ akademinį savaitgalį Čikagoje 1986 m. lapkričio mėn. 8 d.

Nuotrauka Jono Kuprio

vertybe. Užtat beveik be išimties Bažnyčios patarimai krašto ūkio tvarkymo klausimais yra surišti su išmaldos idėja, o ne su individo ar valstybės pastangomis patiemis iš neturto išikapstyti. Valdžia turi duoti tarsi išmaldą individams, o turtingi kraštiečiai turi gelbėti neturtinguosius, pasidalijdami savo sukrautu turto. Išmaldavimas jau daug kartų išsivystė į išreikalavimą — sakant: „kas tavo, tai mano“. Užtat panašios išmaldos idėjos, kad ir gražiai pagrįstos moraliniais principais, duoda tik trumpalaikes išieities — tol, kol turto pasidalijimas yra įmanomas. Jos tačiau yra neefektyvios ir kartais kontra produktyvios, kada norima sukurti pramonės, verslus ir kelti krašto bei individo ekonomine gerovę. Panašių idėjų deka besivyvstančių kraštų vadai daug energijos paukvoja, beelgetaudami išmaldos iš turtingųjų kraštų, užuot ieško būdų kaip patiemis geriau išsiversti. Tie patys, beveik be išimties kolektyvistinių sistemų politikai, užuot keitė savo krašto ūkio tvarkos metodus, koneveikia privatesios iniciatyvos dėka praturtėjusias valstybes ir jų valdomos metodus ir nesigėdi nuolat iš ten pat reikalauti išmaldos. Užtat ir Katalikų Bažnyčia, savo pasisakymuose kalbėdama vien apie tarpvalstybinį išmaldos davimą, nepasitarnauja žmonijos ateities būklės pagerinimui, sudarydama išpūdį, jog, pagal jos mokslą,

iseitis iš skurdo tėra išmalda.

Daug kur Katalikų Bažnyčios pasisakymuose matyti nespasitinkėjimas ir priešiškiumas laisvai rinkai ir konkurencijai. Tačiau kai pasitūrinama į praktiška gyvenimą ir palyginami rezultatai tų kraštų, kur nėra laisvos rinkos, su tu, kur ji egzistuoja, pastebimi didelis skirtumas. Mums įdomu, kaip kolektyvistinėje sistemoje gyvenė, bet netoli Vakarų gyvena lenkai galvoja krašto ūkio tvarkymosi ir konkurencijos atžvilgiu. Greit po Solidarnosc̄ isisteigimo išėjo to sąjūdžio knygelė, kurioje tarp kitų išvedžiojimų sakoma:

Nėra šių laikų pasaulyje sėkmingos ekonomijos, kuri nesiremtų, nors ir iš dalies, laisva rinka. Kur gamyba ir privatus ūdarbiai kylo ir kur naujoji technologija prigija, ten ekonomija yra bent iš dalies rinkos reguliuojama. Jei Lenkija dar turi vilties atsigauti, ji turi palaipsniui pereiti į rinkos ekonomiją, nors tai ir nėra savaimė garantija augimui. Vienas kritiškiusių bet kokios ekonomijos elementų yra paskirstymo (allocation) mechanizmas: kas, kaip ir kur gamintina. Laisvos rinkos sistemoje šitie sprendimai yra daromi bendrovių autonomiškai, pagal jų kapitalo išteklius ir paklausą bei pasiūlą.

Čia matyti, kad nuosirdžiai ir sąžiningai galvojantys žmonės, nors ir priklauso sąjūdžiui, kurio nariai yra daugiausia fabriukų darbininkai, nusprendė nesivaikyti dogmų ir kolektyvistinių

idėjų, o pasisakyti už laisvos rinkos vertę. Prieš kelis metus rašydamas *Aiduose* esu pažymėjęs, kad, kokie bebūtų laisvos rinkos pliusai ar minusai, jos pagrindinė vertė glūdi tame, jog prekės, kapitalas ir darbo jėga veikia „su atskaitomybe rinkai“. Kitaip sakant, ekonomijos elementai ir joje besireiškančios jėgos reaguoją ir visuomenės ir visos ekonomijos paklausą. Gėrybių paskirstymas vyksta pagal plačiausius visuomenės pageidavimus. Tai yra priešingybė biurokratų primestiems paskirstymams. Daugeliui visokio nusistatymo mastytųjų tai nepriimtina, nes jie norėtų, kad paskirstymas būtų daromas taip, kaip jie kad nori, o ne taip, kaip nori dauguma žmonių. Tokios sistemos, kur patys žmonės nustato, už ką ir kiek jie nori išleisti pinigų, jiems nepatinka. Beveik kaip įrodymas tos prieškonkurencinės idėjos bankroto yra žinia, kad vienas dogmatiškiausių komunistų ekonominės sistemos stulpų: centrinė kainų kontrolė, dešimtmečius veikusi, praėjusiais metais Maskvos buvo panaikinta. Užtat kai kurių katalikų ideologų pasisakymai prieš konkurenciją ir prieš laisvą rinką virsta atsilikusiomis idėjomis.

Po šių bendrų mano komentarų pažvelkime arčiau į tėvo Dauginčio pateiktas mintis. Kai kalbame apie ekonominį — „laissez faire“ — liberalizmą, kurį jis vadiną „ekonomizmu“, tai turime omeny klasikinį teoretinį kapitalizmą, kuris jau nebeegzistuoja. Užtat, diskutuodami šių dienų kapitalizmą, mes jį randame visai pasikeitusį, nežūrint, kad kai kurios pagrindinės idėjos yra pasilikusios. Todel mūsų laikais nebėra tiek darbininkų išnaudojimo ar kapitalo piktnaudojimo. Jau beveik nebeturime „nežabotos“ nei konkurencijos, nei kapitalizmo. Dar tu pasikeitimu reikia ir daugiau, o kai kuriuose kraštuose yra būtinos drastiškos reformos, ypač žemės ūkio srityje.

Kada siūloma vietoj konkurencijos „vadovautis bet kurio žmogaus proto nurodymais“, man tuoju kyla klausimas: kurio žmogaus? Ar dvasiškių, kurie nustatytų kainas, ar biurokratų, kurie žmonėms lieptų pirkti tai, ką jie nustato? Būtų geriausia pakilti patiems žmonėms nustatyti, ką ir kiek jie nori įsigyti. Kaip tik dėl konkurencijos buvimo Vakarų pasaulyje nematyti tokias dvasiškių vadinamos „ekonominės diktatūros“, o dar sunkiau rasti tą „baisiai kieta“ daugumos žmonių gyvenimą JAV, Kanadoje, Taiwane, Belgijoje, ar Vokietijoje. Tik reikia palyginti šias kapitalistinių kraštų „ekonominės diktatūras“ su kolektyvistinių kraštų padėtimi ir mes tuoj jau pastebėsime, kur gyvenimas yra tikrai kietas. Jei jau kapitalistiniuose kraštuose gyve-

nimas yra toks žiaurus, tai kaip išaiskinti tai, kad į juos žmonės nesulaikomi bėga iš viso pasaulio, ypač iš tų pagal „teisingus moralinius dėsnius“ sutvarkytų kraštų? Tokios katalikų dvasiškių ir ideologų pastabos parodo, kaip nerealiai žūrinama į krašto ūkio tvarkymą, kada gyvenimo tikrovė rodo visai ka kita.

Žinoma, reikia įveikti monopolius, panaikinti kartelius, kad išgalėjusios bendrovės nepiktinaudžiautų savo pozicija, neturėdamos konkurencijos. Tai siektinas krašto valdomos gairės. Nebuvimas konkurencijos kaip tik skatina bendroves per daug uždirbti, o taip pat mažina ir jų patarnavimą bei prekių kokybę. Berekia palyginti Vakarų pasaulio kraštų ūkinį patarnavimą ir prekes su Sovietų ir kitų komunistinių kraštų, kur nėra konkurencijos.

Man taip pat neaišku, kodėl laisvas Dievo kūrinys, kuris šiais laikais gali pasirinkti kone bet kokią kultūrą, ideologiją ar religinę vertybę, staiga pasidaro „klaidingas“ individas, jei jis nori turėti galimybę pasirinkti ir kokį nors daiktą. Ideologai ir net šių laikų teologai palieka visišką laisvę individui ten, kur jiems patogiu, būtent kultūrinėje srityje, bet jie mėgina įtikinti žmones, kad tokios pasirinkimo laisvės nereikia ir kad ji yra negera ekonomine srityje. Tai skamba nesąžiningai ir savanaudiškai.

Prikišama, kad besivyvstančios tautos nekviečiamos dalyvauti tarptautiniuose prekyboje ir finansų tvarkymo suvažiuose. Neturtingos tautos ne tik nori suvažiuojuose dalyvauti, bet nori ir daryti sprendimus kiek, kur ir kaip turi būti panaudojamas Vakarų pasaulio sukaustos kapitalas gyvinti tarptautinę prekybą ir pramonę. Kiekvienas tų kraštų, aišku, turi visišką laisvę paskolas priimti ar atnešti, pramonės išleisti ar ju neturėti. Čia klausimas tačiau sukasi apie Vakarų pasaulio pliečių sudėtus pinigus, kuriuos Vakarų pasaulio bankai ir vadai nori investuoti ar skolyti taip, kad būtų visiems naudose, o ne tik kolektyvistinių sistemų ir jų nomenklaturų išlaikymui. Prieš kelis metus prasidėjo spaudimas Jungtinėse Tautose, kad kai kurių internacionalinių bankų ir jų fondų, kapitalistinių kraštų sudėtus pinigus, valdymas pereitų Jungtinių Tautų komisijoms. Išvaizduokime, kaip dėl tų pinigų būtų balsuojama vadinamojo „neutrality“ ir sovietinio bloku. Galime įtarti, kad su tais pinigais daug kolektyvistinių kraštų Pietu Amerikoje, Afrikoje ir Azijoje galėtų dar metų metais išlaikyti savo valdomosios sistemos, kuri praktiškai prastai veikia ir kuria reikalinga reformuoti. Todel Vatikano rėmimas tokių užmačių, nors kylantis iš gerų intencijų, bendrai pasaulinei ekonominei situacijai nepadedą. Kalbant apie nuosavybės piktnaudojimą, rašoma apie finansinį imperializmą ir pabrėžiama, kad „sukurtos gerybės turi lygiai tekti visiems“. Ir vėl čia matyti patarimai kaip turta pasidalinti, o ne kaip gerybes pasigaminti ir kad pinigų reikia išmaldauti, o ne rūpintis kaip juos uždirbti.

Ryšys tarp kapitalo ir darbo jėgos, tarp bendrovių ir tarnautojų yra nuolat besikeičianti situacija ne tik šimtmečiais, bet ir dešimtmečiais tiek laiko, tiek kraštų ir kultūrų atžvilgiu. Pavyzdžiui, dabar Amerikoje studijuojama japoniška darbdavių santykių su darbininkais sistema. Vatikano pasisakymai atkreipia dėmesį į nemažai problemų toje srityje. Netikslius tačiau tvirtinimai, kad kapitalistiniuose kraštuose jmonių savininkai „vaikydami kuo didžiausio pelno stengesi nustatyti darbininkams kuo mažesnę užmokestį“. Yra atsitike taip, kad Vakarų pasaulyje darbininkai

TÈVE MŪSŲ

Duok mum kasdienines mūsų duonos

*Ši malda mum kylo iš vidaus, nerimas,
O ne meilė ją diktuoja.
Mes taip bijome jos pritrūkti!
Kokie badmečiai mum prisimenai!
Kiekvieną rytą mes atsikeliname su ta
Tuštuma, sunkesne nei išvakarėse.
Mum pritrūksta drąsos, pagalvojus, kad
Išeiname iš iečių, kur mūsų nerimas snaudžia.
Atsimindami nuo mūsų priklausiančias būtybes,
Mūsų tėvą ir motiną, mūsų vaikus, mūsų draugus,
Mes kenčiame, nežinodami kaip juos išmaitinti,
Tik ką juos pavaldybine.*

*Nes išbadėjęs mummy yra laikas,
Kuris mus ēda, jei iš anksto nepapenėtas:
Dar neseniai mūsų kasdieninės skolos
Mes drisdavome Tave prašyti.
Kai sunku šiai tauipai rasei
Atsakyti senovinio apdarumo,
Būti graužiamam rūpesčio danties,
Ir, juo labiau, pasitūkti Tavimi!
Vien tik kasdieninė duona: pagelbėk
Mūsų silpnam tikėjimui,
Atleisk mum, jei rytdiena mummy
Yra kaip neišgyjanti žaizda.*

*Šį aliejaus likutį ir šių miltų sauja,
Aš juos laikiau sau ir savo šalui,
Mes juos suvalgysime, po to mes numirsime,
Sako Sereptos našlė Eliju.
Tačiau ji tiki kitam išbadėjusiam, kuris
Iš jos prašo to pašutinio likučio.
Ir diena po dienos, ji vis turi
Pakankamai miltu, o ir aliejaus lygis nemažta.
Lygiai tiek duonos ir jėgų vykdyti
Tavo valia, o ne mūsų.
Tokis yra truputis, kur Tavo Gerumas
Gausias: visa, kas yra pervirš,
Nėra pakankama.*

Teatinie Tavo karalystė

*„Mano karalystė ne iš šio pasaulio“.
Pasakė Jėzus Pilotui, paklausus: Ar tu esi karalius?
Mes, kurie čia išisknėjė, ar norėtume,
Kad ši karalija ateitų?
Mūsųji, kokia ji bebūtų, padalyta
Į Pretoriją ir Sanhedriną,
Tarp Bažnyčios ir jos teismo
Ir tarp Valdžios ir Tautos.
Kiekviena pusė primeta kiti
Neteisinguma, jos pačios vykdoma.
Remdamas savo rungtyniaujančius pradus,
Viena linksta į dešinę, kita į kairę.*

*Vadinasi, tu karalius? — neatstoja Pilotas,
Kuris Jėzujei nori matyti apšauktoji maištininką.
(Ar nebuvo jis pasąšes, kad mum
atnešė ne taika, o kalaviją?)
Tikrai, nėra žodžio, kuris nebūtu
kardo ašmenimis praėjęs.
Jis hursto mummy amžina pilietinį
Karą tarp žodžio ir jo užgrobto prasmės.
Vien tik tu esi Vienas ir tavo karaliskas
Kalavijas yra tavo žodis, neatskirtas nuo tavo.
Štai kodėl profesoriai ir daktariai sutaria
Taves nepripažinti.*

*„Aš esu atėjęs į pasaulį liudyti Tiesą“,
toks yra paskelbimas karalystės, kuri
Jėzus padarė prokuratoriumi mūsų šies.
Tu tuoju Dievas buvo iškeltas
Ant kryžiaus: tai vienintelis Sostas,
Koki galingieji gali padoriai pasilyti
Jo Didenybei, kad ant jo galėtų išskleisti savo silpnumą.
Kas yra tiesa? — klausia Pilotas. Tai
Žmogaus skiaute, išlenkta ant stiebo.
Tačiau mus pasiekia latro saukimas;
Atsimink mane savo Karalijoje!*

Išvertė Povilas Gaučys.

Pierre Emmanuel (g. 1916) — vienas žymiausių šių dienų prancūzų katalikų poetas. Prancūzų akademijos pirmininkas. Mėgsta rašyti biblinėmis temomis. Taip pat jis nuolat medituoja apie Kristų, kęnciantį mūsų širdyse ir prašantį Jį atpirkti ir įvesti į Dangaus karalystę.

P. G.

Gyventojai Nardo gatvėje, Meksiko City

Nuotrauka Agimanto Kezio

*Čia spausdinami komentarai po kun. dr. Petro Dauginčio, SJ, pasiskaito „Atėities“ akademinio savaitgalio programoje 1986 m. lapkričio mėn. 8 d. Čikagoje.

Vakaronė su dailininku Rolandu Poška

ALGIMANTAS KEZYS

Dailininkas Rolandas Poška, kurio paroda vyksta Gilman-Gruen galerijoje Chicagos miesto centre (iki sausio 31 d.), buvo pakviestas į Jaunimo centro rengiamą vakaronę sausio 16 d. supažindinti lietuvių publiką su savo menu. Būdamas šakota asmenybė (dešytojas, turi savo litografijos spaustuve, leidėjas ir kartu dailininkas), jis didesnę vakaronės pokalbio dalį pašventė vaizdajuostei apie spalvotų litografijų spausdinimą jo spaustuveje. „The Fishy Whale Press“ (taip vadinasi jo spaustuve) tarnauja kitiems dailininkams, jo mokiniais ir jam pačiam. Vaizdajuostė buvo apie jo bičiulio John Doyle litografijų serijos „The Great Human Race“ pagaminimą ir pokalbį su pačiu dailininku. Kruopstus daugiaspalvis litografijos spausdinimo procesas vakaronės dalyviams padarė gilų įspūdį. „The Great Human Race“ litografijų laida grobstė kolekcionieriai ir muziejai, iš viso nupirkdami darbų už pusę milijono dolerių.

Dailininkas Rolandas Poška (dešinėje) kalbasi su lankytoju vienos savo parodos metu — abu stovi priešais vieną iš dailininko darbų.

Antroje vakaronės dalyje, ypač klausimų metu, dailininkas Poška atskleidė ir pats. Jis buvo atsivėžęs vieną savo darbą, kurį parodė vakaronės dalyviams, bet norintiam susidaryti geresnį vaizdą apie Poškos meną reikėtų aplankyti jo parodą Gilman-Gruen galerijoje. Ten kabo sieninio dydžio darbai, imponuojantys savo neįprasta technika, susidedančia iš popieriaus masės gabalų lipdymo vienas šalia kito. Tai įvairiaspalviai namie gamin-

to popieriaus kolazai, kurių pagrindinis siužetas yra gamtovaizdis. Poška kuria savo paveikslus studijoje, kuri, atrodo, turėtų būti panaši daugiau į popieriaus gamybos fabriką, negu į tapytojo kambarį. Jis ten turi skudureliams malti masiną, galybę didelių indų, kuriuose maišo popieriaus tešlą su įvairiais

dažais, masyvius rėmus, ant kurių lipdo savo paveikslus iš nepradžiūvusios popierinės masės (pulp). Jo lipdymo technika yra įmantri tuo, kad geroji paveikslų pusė būna apačioje, ir jis ją pirmą kartą pamato tik tada, kada paveikslas baigtas ir atverčiamas gerąja puse į viršų. Šiai savo technikai jis davė

vardą, kuris išreiškia ir jo meno filosofiją — „Deckle Edge“, — nelygus ar atbrizgęs kraštas. Tokiu nelygiu krašteliu išeina namie gaminto popieriaus lapas, bet tokio pat krašteliu principu Poška lipdo ir pačią paveikslų kompoziciją. Čia linijos susidėsto spontaniškai, kaip gamtoje, kur augalija ar gyvybių lastelės auga šalia viena kitos ten, kur randa vietos. Jos stumiasi, traukiasi ir plečiasi į organiškus vienetus, visada suradamos darną nedarne. Taip bent apie savo meną kalbėjo Rolandas Poška.

Gimęs Skotijoje iš lietuvių tėvų (tėvas lietuvis, kilęs iš Skotijos, motina iš Pajevonio), 1947 metais su šeima išemigravo į Kanadą, o po pusmečio į Jungtines Amerikos Valstybes, apsigyvendamas Rockforde, Illinois. 1961 metais Rolandas baigė Rockfordo kolegiją ir tais pačiais metais išvyko į Bloomfield Hills, Michigan, studijuoti meną Crandbrook meno akademijoje, kurią baigė magistro laipsniu 1963 metais. 1963-64 metais dėstė meną Rockfordo kolegijoje. 1965 m. persikėlė į Milwaukee, kur Layton meno mokykloje buvo grafikos (printmaking) skyriaus direktorius iki 1974 m. Po to isteigė grafikos skyrių ir buvo to skyriaus direktorius Milwaukee meno mokykloje. 1965 m. įkūrė litografijos spaustuve, pavadindamas ją „Fishy Whale Press“, kurią 1976 m. perkėlė į Rockfordą. Nuo tų metų su šeima gyvena Rockforde, leidžia kitų dailininkų litografijos kūrinius ir kuria savo.

Vakaronę suorganizavo Algimantas Kezys, rengejas buvo Jaunimo centro moterų klubas.

Harald Serafin, Vienos „Volkoper“ solistas, karieta pravažiuoja pro Sv. Stepono katedrą Vienoje.

„Operėčių karalius“ Harald Serafin

Solistas Harald Serafin yra gimęs Lietuvoje. Dainavimą ir muziką studijavo Berlyne ir Muenchene. Atvykęs į Austrijos sostinę Vieną, dainavo „Theater an der Wien“, o paskui įstvirtino „Volkoper“, tapdamas pirmajiu solistu. Muzikos kritikai Harald Serafiną vadina operėčių karaliumi. Jis yra daugiau kaip 1200 kartų atlikęs Danilo vaidmenį Franz Lehara operetėje „Linksmoji našlė“.

Praėjusių Kalėdų pirmąją dieną, dalyvaudamas specialioje Vienos televizijos laidoje, Harald Serafin lietuviškai padainavo Stasio Šimkaus „Kur bakūžė samanota“, kuri susilaukė didelio dėmesio. Kaip žinoma, šių metų sausio 23 d. sukako 100 metų nuo kompozitoriaus Stasio Šimkaus gimimo.

nimui plėtoti, o besivystančiuose kraštuose rasti išeičių, kad ir drastiškų, kurios padėtų tiems kraštams išsikaupti iš neturto. Tai labai sunkūs klausimai, o gerų atsakymų atrodo nedaug. Užtat svarbu klausytis Katalikų Bažnyčios hierarchijos pasisakymų tomis temomis. Tikimės, kad ateityje tu pasisakymų bus dar daugiau, bet kad jie bus mažiau dogmatiški, o labiau įvertinantys gyvenimo tikrovę ir jos galimybes. Praktiškame krašto ūkio gyvenime, norint padėti artimui, idėjas reikia atremti į gyvenimo realybę, siekiant vykdyti krikščioniškus moralinius įsipareigojimus.

Rolandas Poška

Balti atspindžiai, 47 x 67

Kertinė paraštė

(Atkelta iš 1 psl.)

duoti ne už mažesnę nei rinkos kainą, o už tą pačią, kaip ir pramoningieji kraštai.

Bažnyčios socialinis mokymas jau toli pražengęs išmaldos sąvoką. Pastarojo dvidešimtmečio dokumentai visi kalba apie sistemine kovą su neturtu. Ir tai kaip tik ir sukomplicuoja diskusijas. Kai ieškome sisteminių sprendimų, nebeužtenka išmaldos; kalbame apie ekonomiją, sociologiją, politiką, istoriją. Čia turime naudoti visus žmogiškos išminties resursus. Ir tai kaip tik ir sudaro sąlygas dialogui.

Į dialogą su JAV vyskupu laišku kaip tik stoja Pasauliečių komisija apie katalikišką socialinį mokymą ir JAV ekonomiją, kurią suorganizavo buvęs JAV Ido sekretorius William Simon ir pasaulietis teologas Michael Novak. Ši grupė ypač įsėpja prieš per didelį pasitikėjimą valdžia, kaip ekonominių bei politinių problemų sprendėja, cituodami Bažnyčios mokymo subsidiarizmo principą, kuriuo kiek galint daugiau sprendimų turi būti daromi tiesiog tų žmonių, kurie jų yra paveikiami, o ne kokio centrinio organo.

Pasak *New York Times* šiuo „debatų“ aprašymą (1986.XI.29), „Daugiausia šie debatai skirti klausimui, kiek valdžia turi kištis į ekonomiją, koks turi būti santykis tarp rinkos spaudimų ir valdžios galios. Šalutiniai debatai susiję su klausimu, kiek neturtingieji gali dėkoti rinkai ir kiek valdžiai už tą gerovę, kurią patiria“. Vyskupas gi pripažįsta ir užgria valdžios rolę, sudarant sąlygas neturtingiesiems plačiau dalyvauti ekonominiame gyvenime. Čia kaip tik ir reikia pabrėžti, kad vyskupas mato valdžios rolę ekonomijoje, ne išsiantis į pačios rinkos operavimą, o prižiūrint, kad rinka kuo daugiau žmonių bei grupių į jos veiklą įtrauktų. Tam, mano supratimu, negalėtų priešintis jokių pažiūrų geros valios žmonės.

Dabar turime uždavinį žiūrėti, kaip tą atliekame, ar visi galintieji dirbti turi tam galimybes, ar negalintieji — vaikai, seneliai, sergantieji, paliegtieji — nėra užmiršti. Čia yra daug vietos mąstymui, diskusijoms, planavimui, naujų perspektyvų bei išeičių ieškojimui.

Aldona Zailskaitė

LIETUVIŲ RAŠYTOJŲ DRAUGIJOS VALDYBOS PRANEŠIMAS

Lietuvių rašytojų draugijos valdybos sudaryta metinei literatūros premijai skirti komisija iš Draugijos narių ir literatū, gyvenančių Amerikos rytiniame krašte, už 1985 metais išleistą geriausią dailiosios literatūros knygą premijos niekam nepaskyrė.

Pagal LRD Istatus ir Literatūros premijai skirti nuostatus komisija sudarė naują komisiją taip pat sakoma, kad komisijai nesurinkus daugumos balsų, vadinas premijos nepaskyrus, LRD valdyba gali skirti naują komisiją.

LRD valdyba, apsparsčiusi susidariusią padėtį, pagal Draugijos Istatus sudarė naują komisiją 1985 metų dailiosios literatūros premijai skirti iš vakarinių Amerikos pakraščio Lietuvių rašytojų draugijos narių. Komisiją sudaro: Alė Rūta, Bernardas Brazdžionis, Jurgis Gliuda, dr. Elena Tumienė ir Pranas Visvydas.

• Bronius Kvikiys. LIETUVOS BAŽNYČIOS. V tomas. Vilniaus arkivyskupija. II dalis. Vilniaus provincijos bažnyčios. Chicago: Amerikos lietuvių religinės šalpos Ištaičioje, kad iš palūkanų susidarytų kasmetinė premija laikraščiu. Kaina — 20 dol.

Skurdas ir išmalda, ekonominė laisvė ir moralinė pareiga

(Atkelta iš 3 psl.)

gyvenimu. O jeigu jis kartais nori vis daugiau daiktų ir materialinio turto, o ne kultūrinių gėrybių, tai jau jo problema, o ne kapitalistines sistemas. Jis gali pasirinkti, kaip jis leis tuos uždirbtus pinigus. Kaip yra buvę ideologų, kurie nepasitikėjo demokratija, kur žmonės turi patys pasirinkti, kokio visuomeninio gyvenimo jie nori, taip ir ekonominiame plotmeje yra užtekinai arogantiškų mastytojų, kurie nenori leisti, kad individas pats rinkintų tarp medžiaginių ir dvasinių gėrybių.

Šiomis pastabomis norėjau atkreipti dėmesį į kai kuriuos mano manymu, trūkumus įvairiuose katalikų dvasiškų pasisakymuose ekonominiams klausimams. Tai, žinoma, nereiškia, kad turėtumėte priešintis jų kalbėjimui apie ekonomiją, tuo labiau, kad gerų pasiūlymų ypač dabar reikia, kada kai kuriuose kraštuose mažai belikę varguomenės, o tuo tarpu dauguma pasaulio valstybių nežino kaip išsikaupti iš neturto.

Kad Vakarų pasaulis yra tiek pažengęs ekonomiškai ir kad kai kuriuose kraštuose beveik nebėra materialiai kenčiančių žmonių, tai yra krikščionybės idėjų dėka, nes visos kitos pagrindinės pasaulio religijos nėra davusios aktyvo tokiam žmonių techniniam ir ekonominiam progresui. Žinoma, kada jau Vakarų pasaulio idėjos įsigyveno, tuomet kai kuriuose kraštuose kaip, pvz., Japonijoje nauja ekonominė tvarka yra davusi dar geresnių rezultatų. Antra vertus, negalima būtų tvirtinti, kad tos idėjos, kilusios iš krikščionybės, buvo išvystytos Katalikų Bažnyčios ar vien krikščioniškos pasauležiūros žmonių. Daugeliu atveju yra buvę, kad naujos ekonominės pažangos idėjos kilo kaip tik kaip atoveika tuometinei Katalikų Bažnyčios galvosenai ir mokymui.

Gal dėl kitų priežasčių, negu Max Weber yra iškęs, bet panašiai analizuojant, galima pastebėti, kad šiais laikais nekrikščioniškos valstybės kaip Pietų Korėja, Singapuras ar Tai-

wanas yra padariusios daug didesnę materialinę pažangą po Antrojo pasaulinio karo kaip tik todėl, kad jų valdžia ir vietinė krašto ūkio sistema nebuvo varžomos principškai teisingu, bet ekonomiškai netikslu ar net neįgyvendinamam istatymu, duodančių visai skirtingus rezultatus, nei yra norima. Užtat pastebime, kad tie antikapitalistiniai nuostatai, kuriais siekiama teisingai tvarkyti kapitalą ir kelti darbininkų gerovę, yra davę priešingus rezultatus, kai žvelgiame į Pietų Amerikos padėtį. Tuo tarpu Tolimuosiuose Rytuose, nors ir beveik be jokių moralinių gairių, rezultatai yra puikūs. Atsitiko taip, kad gerų norų įvestos kontrolės katalikiškuose kraštuose paliko darbininkus dideliame skurde, o minetuose Azijos kraštuose, be moralinių skatinimų ar varžymų, vien privaciai iniciatyva pagrįsta ekonomija vietiniam darbininkui davė kur kas geresnį materialinį gyvenimą.

Savaime aišku, kad materialinė pažanga negalime matuoti žmonių laimes. Negalime pateisinti ir aibės trūkumų kapitalistiniuose kraštuose, kuriuos dar reikia pašalinti. Čia diskutuojame ar kritikuojame katalikų dvasiškų pasisakymus vien apie materialinę individų ar kraštų gerovę, nes toji materialinė būkle pastaraisiais laikais yra tapusi labai svarbiu faktoriu, svarstant skirtingų politinių sistemų krašto ūkio tvarkymo metodus.

Tie, kurie nenori kolektyvizmo krašto ūkyje, neturėtų būti blogai suprasti. Išskyrus gryno „laissez faire“, t.y. visai laisvo kapitalizmo, pasekėjus, kaip JAV „libertarians“, didelę jų daugumą ypač krikščioniškuose kraštuose, ieško moraliai teisių atsakymų į šių dienų ekonomines problemas. Bet taip pat nori tokių išeičių, kurios duotų rezultatų bei laiduotų asmenišką krašto piliečių laisvę ir ekonominę sritį taip, kaip demokratiškuose kraštuose jiems jau yra užtikrinta laisvė religinėje, socialinėje ir kultūrinėje plotmėje.

Katalikų Bažnyčios pasisakymai moderniais laikais ypač pravartūs, kada reikia daryti drastiškas reformas besivystančiuose kraštuose ar kreiptis į turtingųjų kraštų piliečius, kad jie neskestų „konsumerizme“, tame nepasotinamame prekių pirkime. Kalbant apie reformas, lietuviai turėtų didžiulius, kad jų krašte buvo pravesta viena iš pirmųjų ir geriausių pasisekusių žemės reformų pasaulyje. Pati idėja nebuvo kilusi vien iš Katalikų Bažnyčios mąstysenos, bet be kun. Mykolo Krupavičiaus kazin ar ji būtų buvusi tada ir tokiu būdu įvykdyta. Tai klasiškas pavyzdys Katalikų Bažnyčios dvasiškųjų idėjų panaudojimo ir net pačių dvasiškųjų pastangų tas idėjas įknyti. Tos idėjos, kad ir labai tam laikui revoliucinės, buvo praktiškos ir grindžiamos privaciai iniciatyva.

Žinoma, kituose kraštuose, kitokiomis sąlygomis, kitokių ir išeičių reikia ieškoti. Užtat kritikuodami Katalikų Bažnyčios pasisakymus, kreipiame dėmesį į jų tam tikrą dogmatškumą ir ne-

sugebėjimą pasverti, kaip praktiškai tos teorijos ar tie patarimai veikia. Asmeniškai daugiau naudose esu turėjęs, pasiklauses kun. Juozo Šeškevičiaus pastabų apie Brazilijos neturtinguosius, kurių tarpe jis dirbo, negu studijuodamas abstraktius ir gyvenimui nepritaikomus ar akiai dogmatiškus kai kurių katalikų mastytojų pasisakymus. Sutikim šiose mūsų diskusijose, jog dauguma žmonių nori, kad jų krašte ir visame pasaulyje būtų, kiek galima, mažiau skurdo ir nelaimingu žmonių. Krikščionys to siekiame dėl moralinių priežasčių, kurios įtaigauja mus rūpintis ne tik savimi, bet ir savo artimu ir laikyti dvasines vertybes aukščiau už medžiagines. Teoriškai galime lengvai sudaryti puikius planus tiems tikslams įvykdyti, bet praktikoje bent iki šiol daugumas jų neveikė.

Tad iš naujo reikia ieškoti idėjų, kurios neužgožtų individo teisės apsispresti pagrindiniais jo ekonominio gyvenimo aspektais turtinguose kraštuose ir kartu duotų sąlygas jo dvasiniam gyve-

STEIGIAMA PREMIJA LAIKRAŠCIAMS

Lietuvos krikšto sukakties proga įsteigiama kasmetinė premija laikraščiu, kuris tais metais daugiausia pasitarinaus krikščioniškos kultūros ugdymui lietuviuose. Premijos steigėjas ir mecenatas — kun. Juozas Prunskis, deponavęs didesnę sumą lešų Lietuvių religinės šalpos Ištaičioje, kad iš palūkanų susidarytų kasmetinė premija laikraščiu.